

**НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ РЕФОРМУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

**А. Л. ДЕНЕГА,
Н. М. ГОРДІЮК**
*Науково-дослідний центр
"Миколаївагропромпродуктивність"*

Запропоновано комплекс дій з реалізації системи реформ у сільському господарстві, який включає системний аналіз, моделювання, використання нормативних систем. Доведено, що визначальну роль у реформуванні сільського господарства відіграє його сталий розвиток.

Постановка проблеми. Україна за своїм природно-ресурсним потенціалом є аграрною країною. Саме тому, щоб у державі відбулися зміни на краще, слід зважати на цей чинник й обрати його головним орієнтиром у реформуванні галузі сільського господарства. Проте цього замало.

У сільськогосподарському виробництві завжди є багато проблем. Раніше їх вирішували методом "є проблема – є варіант її вирішення". Наразі це неефективно, адже з'явилося безліч нових методів, найефективнішим з яких виступає комплексна система реформ: "є проблеми – є комплекс дій з реалізації системи реформ". До нього відносять системний аналіз, моделювання, використання нормативних систем. Важливим є і сталий розвиток сільського господарства в регіоні.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням проблем сільського господарства та пошуком нових варіантів їх вирішення займалися такі відомі вітчизняні вчені, як Н. М. Гаркуша, П. С. Березівський, В. В. Вітвіцький, Л. Я. Зрібняк, В. М. Нелеп, В. М. Писаренко, О. В. Шубравська та ін., які визначили, що незважаючи на соціальні, економічні й екологічні чинники у вирішенні нагальних проблем розвитку сільгоспвиробництва, нехтують одним з трьох. А це, на нашу думку, не припустимо, адже вони повинні бути нерозривно пов'язані.

Мета статті – запропонувати новий комплекс дій з реалізації системи реформ у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Теоретично сучасна система покращення становища в сільському господарстві має формуватись за рахунок державного прогнозування і планування, які повинні являти собою складну багаторівневу ієрархічну систему, у якій методології прогнозування і планування з'єднуються у сфері досягнення заданих цілей.

Прогнозування сільськогосподарського виробництва – наукове передбачення економічних і соціальних процесів шляхом розроблення та обґрунтування напрямів і можливостей розвитку галузей сільського господарства на основі науково-технічного прогресу, що забезпечує попит на сільськогосподарську продукцію. Планування і прогнозування тісно пов'язані між собою і відрізняються кількістю показників та ступенем обґрунтованості проектів, досягненнями науково-технічного прогресу, деталізацією системи показників, їх точністю та ймовірністю досягнення, тривалістю проєктованого періоду та правовою основою [1].

Прогнози розвитку сільськогосподарського виробництва можуть бути довгостроковими (10 років і більше), середньостроковими (5 – 10 років) і короткостроковими (до 5 років) [2].

Планування – це вид, сфера діяльності органів управління з передбачення майбутнього стану економіки, тенденцій розвитку підприємства, галузі і національної економіки. Процес планування полягає у визначенні мети, якої підприємство прагне досягти за певний період, а також засобів, напрямів та умов її досягнення. Також планування, як сфера і вид діяльності, об'єднує структурні підрозділи підприємства загальною метою, надає всім процесам напрям та об'єднує їх навколо однієї мети, сприяє найбільш повному та ефективному використанню наявних ресурсів [1].

Планування взаємопов'язаних галузей, якими і є галузі та види діяльності АПК, досягається програмно-цільовим методом, який синтезує в собі єдність переваг галузевого, територіального і програмного планування, а отже, вихідною базою, основою є реальні потреби, а не досягнутий рівень у минулому чи наявність ресурсів, що й дає відповідь на питання, скільки та якої продукції треба виробити, щоб задовольнити реальні платоспроможні потреби. Таким чином, головним визначальним принципом планування є планування від кінцевої мети до сучасного, а не екстраполяція минулого на майбутнє [3].

У системі виробництва сільськогосподарської продукції, планування та прогнозування займає визначальне місце, воно є центральною ланкою будь-якої системи управління підприємством в умовах ринку.

На наш погляд, сільськогосподарську галузь слід розглядати як систему взаємодіючих елементів:

- суб'єктів агробізнесу;
- кадрів сільськогосподарського виробництва;
- технологій та їх технічних систем;
- економічних та фінансових моделей функціонування і розвитку;
- систем ресурсного забезпечення та логістики;
- систем аграрної науки й аграрної освіти та ін.

Сільськогосподарська галузь повинна функціонувати в ієрархії надсистем: національна економіка → народне господарство України → світова економіка → світ та світова спільнота.

Суттєво впливають на реформування сільського господарства суміжні галузі народного господарства, різні напрями державної політики, Державний бюджет та система державного управління, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньополітичні принципи та правила [4].

Саме тому слід виробити такий напрям системних реформ, який би був орієнтований на збалансоване, поетапне досягнення аграрним бізнесом економічної незалежності від державних дотацій та субсидій, перетворення сільського господарства України на впливовий чинник існування світової спільноти.

Ми повинні прагнути у своїх реформах до перетворення сільського господарства на провідну науко- та інтелектомістку галузь економіки і народного господарства України, залучаючи для цього працівників ІТ. Разом з ними розробляти новітні програми удосконалення збору даних та ведення статистики у сільському господарстві.

Розвиток сільського господарства України та здійснення відповідно необхідних реформ у країні має здійснюватись з орієнтацією на тенденції та очікування, що існують і виникають як у світі, так і в Україні.

Подальший розвиток сільського господарства України має відбуватися шляхом виконання комплексу дій з реалізації системи реформ, орієнтованих на збалансоване, поетапне досягнення перетворення сільського господарства України у впливовий чинник існування світової спільноти.

Головними орієнтирами у цьому напрямі є:

- розвиток сільськогосподарської галузі має бути пріоритетним в Україні;
- сільське господарство може стати впливовим чинником у перетворенні України на провідного експортера світового ринку сільськогосподарської продукції та гарантом економічної незалежності України у світі;

- розвиток сільського господарства має забезпечувати збереження та відновлення екосистеми як засобу виробництва та важливого елементу системи забезпечення;
- тенденції на ринках енергетичних та матеріально-технічних ресурсів роблять безумовним перехід сільськогосподарського виробництва на енерго- та ресурсозберігаючі технології;
- розвиток сільського господарства має орієнтуватися на виробництво якісної продукції за міжнародними стандартами;
- розвиток сільського господарства повинен спиратися на можливості залучення як інтелектуальних, так і фінансових інвестицій для переоснащення існуючої техніки та закупівлі нової;
- державне управління сільським господарством має відбуватись за рахунок складання державних і регіональних програм розвитку сільського господарства;
- першочергової та пріоритетної уваги потребують галузі рослинництва, свинарства, молочного скотарства, тому що вони здатні стимулювати зміни в системі "сільське господарство України";
- технологічне переоснащення аграрної галузі має забезпечити суттєве зростання продуктивності людської праці, нарощування її науко- та інтелектомісткості, залучаючи при цьому працівників ІТ сфери [4].

Щоб зазначені орієнтири були успішно досягнуті, пропонуємо застосовувати комплекс дій, який розглянемо докладніше, і визначимо роль моделювання та системного аналізу як методів дослідження сільськогосподарських екологічних систем.

Науковець звертається до моделі, коли необхідно вибрати такий план проведення дослідів, який би дав бажані результати при обмеженій кількості часу й коштів. Говорячи про суть і мету моделювання, насамперед слід підкреслити, що сільське господарство являє собою величезний плацдарм для застосування найрізноманітніших моделей.

Щоб моделювання було ефективним, потрібно точно сформулювати мету конкретної моделі, що являє собою спрощений варіант реальних систем. Загальною метою моделювання є вивчення, пояснення, проектування, прогнозування.

Використання моделювання дозволяє:

- найкращим чином ухвалити суть проблеми. Моделі, що призначені для вивчення і пояснення, можуть мати різноманітні форми, залишаючись у рамках чотирьох загальних категорій: словесної, графічної, математичної і комп'ютерної;
- за допомогою того чи іншого регулярного методу дати концептуальне пояснення явища, що моделюється. При цьому головне завдання моделі – впорядкувати компоненти так, щоб можна було ідентифікувати характер, притаманний їх взаємозв'язкам. Найголовніша функція пояснюючих моделей – уточнення і поглиблення розуміння помічених зв'язків;
- планувати поведінку системи на визначений відрізок часу. Вона зветься проектуванням, яке часто поєднується з вивченням і поясненням в імітаційних моделях. Моделі, які мають за мету проектування, будують, як правило, на математичній основі;
- прогнозувати. Ставиться завдання оцінити прийнятною точністю майбутні величини перемінних систем і зміни цих величин під впливом передбачуваних подій і рішень.

Тепер розглянемо коротко основні принципи моделювання.

1. Інформаційної достатності. Якщо інформації про об'єкт немає, то процес побудови моделі стає неможливим. Якщо про об'єкт відомо все, то побудова моделі не має сенсу. Отже, для кожного об'єкта і явища існує критичний рівень апріорних відомостей про систему. Він називається *рівнем інформаційної достатності*.

2. Доцільності. Модель створюється для досягнення деякої мети. Ця мета визначається на первинному етапі моделювання.

3. Здійсненності. Модель, яка створюється, повинна забезпечувати досягнення мети дослідження з урахуванням імовірності, суттєво відмінної від нуля, і часу. Звичайно задають деяке граничне значення P_p (ступінь ризику) ймовірності досягнення мети моделювання $P(t)$, а також сам граничний термін t досягнення мети. Модель вважають здійсненою, якщо $P(t) > P_p$.

4. Множинності моделей. Модель, яка створюється, має відображати ті властивості реальної системи (явища), які впливають на вибраний показник ефективності. Відповідно, під час використання будь-якої конкретної моделі пізнаються лише деякі складові реальності. Для повного її дослідження необхідно мати ряд моделей, які дали б змогу відобразити певний процес з різних боків і з різним ступенем детальності.

5. Агрегації. У більшості випадків складну систему можна подати такою, що складається з підсистем, для адекватного формального описування яких придатними є деякі стандартні математичні схеми. Принцип агрегації дає змогу досить гнучко перебудувати модель залежно від завдань дослідження.

6. Параметризації. У ряді випадків модельована система має у своєму складі деякі відносно ізольовані підсистеми, які характеризуються певними параметрами, у тому числі векторними. Такі підсистеми можна замінювати в моделі відповідними числовими величинами, а не описувати процес їх функціонування. За необхідності залежність значень цих величин від ситуації може задаватись у вигляді таблиць, графіків або аналітичних виразів (формул), наприклад за допомогою регресійного аналізу.

Сільськогосподарські моделі є основою для діяльності, управління і втручання в сільськогосподарські екосистеми. Саме вони допомагають прийняти правильне рішення, служать порадиником при управлінні системою, а також дають можливість прогнозувати результати втручання в систему.

Пропонуємо до огляду складений автором алгоритм побудови сільськогосподарської моделі, який зображено на рисунку.

Алгоритм побудови сільськогосподарської моделі

Для сільськогосподарської системи модель повинна відображати мету, яка ставиться при вивченні системи.

Моделі природних систем мають відображати прийнятну спостережником точку зору. Моделювання системи має бути підпорядковане завданню, що ставить одну мету функціонуючої системи. Ступінь деталізації моделі відображає проблеми, які має вирішувати модель. Вона повинна включати як характеристики, загальні для всіх систем даного класу, так і особливості, присутні у кожній конкретній ситуації.

У сільському господарстві важливо поєднувати економічний, соціальний та екологічний чинники, а при моделюванні це стає можливим. Приблизна форма реалізації моделювання при вивченні сільськогосподарських екологічних систем може бути такою:

- розробка концепції – розвиток ідей, постановка завдання і вибір підходів до його вирішення, концептуалізація, формулювання, планування;

- уточнення – формальне представлення мети, структура моделей, функціонування зв'язків тощо, організація, документація, функціональний облік;

- аналіз – інтерпретація результатів і тлумачення поведінки системи, статистика, моделювання, системний аналіз;

- додаток – використання результатів аналізу і моделювання, обмін інформацією, експериментальна перевірка, впровадження в технологічний процес [5].

Моделювання на сільськогосподарському підприємстві включає екологічні, економічні й соціальні компоненти. Тому прийняття рішень у сільському господарстві ґрунтується на всіх цих чинниках.

Екологу, який не знає особливостей сільського господарства, багато екологічних проблем аграрного виробництва можуть здатися ірраціональними. З другого боку, спеціалісту-аграрнику здаються нелогічними, навіть пагубними, деякі екологічно виправдані рішення. Тому завжди необхідно вирішувати ці суперечності.

Системний аналіз знаходить у сільському господарстві досить широке застосування. Головна його особливість у тому, що він належить до системи в цілому, тобто до тих її характеристик, які впливають зі специфіки зв'язків між компонентами (система – це зв'язки, а не набір компонентів), для вивчення яких найбільш доцільним апаратом є системний аналіз.

Характерні особливості системного аналізу такі:

- оскільки здебільшого ухвалені рішення стосуються окремих елементів системи, то при вирішенні завдань обов'язково враховуються взаємозв'язки цього елемента з іншими і загальна мета (системний підхід). Мета системи – очікувані результати практичної діяльності сільськогосподарського підприємства, на досягнення яких спрямовані зусилля;

- аналіз спочатку здійснюється для всього комплексу проблем і зводиться до рівня їх складових;

- у багатьох випадках за допомогою даних аналізу можна знайти шлях до очевидного рішення, проте саме рішення доводиться ухвалювати;

- системний аналіз не замінює логічних думок, а є лише допоміжним елементом. Він дає можливість визначити ті області, де може бути використана пропозиція, і визначити кожний з можливих варіантів рішення, які розглядає керівник;

- передбачає обов'язкове використання персонального комп'ютера [6].

Серед науковців побутує думка, що є "класичний економічний аналіз" і немає необхідності займатися якимось системним. На наш погляд, системний аналіз не замінює економічного, а суттєво його доповнює.

Системний аналіз набув значного поширення при вирішенні таких завдань, як розподіл виробничих потужностей між структурними підрозділами, визначення майбутньої потреби в новому устаткуванні і робітниках різної кваліфікації, прогнозування попиту на різні види продукції. Системний аналіз є найбільш об'єктивною основою для прийняття управлінських рішень.

Кінцевою метою моделювання і системного аналізу є удосконалення системи так, щоб у результаті для здійснення наміченої мети була б можливість ефективніше використовувати ресурси. Це пов'язано зі зміною одного чи декількох компонентів та з нововведеннями, що беруться відповідними спеціалістами. Отже, удосконалення системи завдяки аналізу моделей призводить до вдосконалення екологічної діяльності або до збільшення виходу сільськогосподарської продукції з урахуванням оптимальної природоохоронної діяльності.

Аргументи на користь ефективності моделювання і системного аналізу продовжують нагромаджуватися.

Перейдемо до наукових нормативних систем праці у сільському господарстві. Нормування праці є основою наукової організації праці. За допомогою методів, застосовуваних у нормуванні праці, виділяються втрати й непродуктивні витрати робочого часу. Шляхом вивчення трудових рухів виробляють ощадні, продуктивні й найменш стомлюючі прийоми роботи. Це сприяє зростанню продуктивності праці. Подальше вдосконалювання організації праці неможливо без поліпшення його нормування.

Нині виникла гостра потреба у формуванні нової системи норм і нормативів з її необмеженим доступом до нормативно-інформаційного поля, швидким реагуванням на перманентні зміни середовища та умови здійснення господарської діяльності підприємств.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що нормування праці органічно присутнє в усіх сферах діяльності фірм і їх підрозділів (виробничій, технічній, організаційній, фінансово-економічній). Нормування праці на підприємствах тісно пов'язане із завданнями підвищення продуктивності й організації на кожному робочому місці, охоплює комплексне проектування трудових і технологічних процесів, устаткування, оснащення тощо. При цьому використовуються сучасні ЕОМ, автоматизовані системи мікроелементного нормування, банки нормативних даних. Основними методами виступають хронометраж з оцінкою темпу (інтенсивності) праці, використання мікроелементних нормативів часу і їх модифікацій. Широкого розповсюдження набувають і методи лінійного програмування, багатofакторний регресивний аналіз, різновидності статистичних методів вивчення витрат робочого часу. Нова тенденція – розширення координуючої діяльності центральної служби нормування підприємства. Докорінні зміни в організацію праці нормувальників вносить сучасний науково-технічний прогрес, пов'язаний з комп'ютеризацією робочих місць [7].

Для удосконалення організації нормативних систем потрібно:

- перенести вирішення всіх питань нормування праці з центра на рівень підприємства;
- повніше використовувати трудовий потенціал кожного робітника;
- визначати рівень інтенсивності праці за допомогою напруженості, темпу праці, його важкості;
- регламентувати питання нормування праці в системі соціального партнерства, яка повинна діяти через систему угод, що включає трудові контракти, колективні договори підприємств, галузеві тарифні угоди і генеральні угоди; законодавчі і правові акти в області організації наукових нормативних систем праці у сільському господарстві.

Що ж стосується сталого розвитку, то спочатку розберемося з його визначенням. Сталим є розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток – це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності. В основі сталого розвитку лежать невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності людства в умовах безпечного природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами [8].

Серед учених, які постійно й успішно досліджують сталий розвиток сільського господарства виділяється О. В. Шубравська. Вона узагальнила різні підходи до вивчення цієї категорії і дала наступне визначення: "Сталий економічний розвиток сільського господарства визначається його здатністю забезпечити власне зростання в умовах дотримання оптимальних пропорцій свого внутрішнього розвитку і збалансованості з розвитком економічної, екологічної та соціальної систем" [9].

Стале сільське господарство включає три основні складові – економічну, соціальну та екологічну. Ми не можемо розглядати селянські господарства як поодинокі системи, діяльність яких націлена на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, а

також збереження природної ресурсної бази. На практиці сталий розвиток, стале сільське господарство та забезпечення продовольством пересікаються.

Одна з унікальних якостей сільського господарства полягає в тому, що сільсько-господарське виробництво пов'язане з відновлюваними ресурсами. Цілком зрозуміло, що як і інші сектори економіки, де використовуються відновлювальні ресурси, сільське господарство зіштовхується з рядом конфліктів між економічним, соціальним та екологічним чинниками. Екологічна складова сільського господарства розглядається як менш шкідлива для довкілля порівняно з традиційним вирощуванням. Водночас бажання споживачів включають як велику кількість дешевих кінцевих продуктів сільськогосподарського виробництва, так і відсутність впливу на здоров'я людини та довкілля, збереження ресурсів для наступних поколінь. У результаті, має місце конфлікт між економічним, соціальним та екологічним аспектами.

Новітні технології, зокрема добрива, які використовують у сучасному сільському господарстві, спричиняють екологічні проблеми: посилення ерозії ґрунтів, евтрофікація водойм та водопотоків, використання шкідливих субстанцій, що забруднюють питну воду, подекуди отруєння живої природи та ін. Критики зазначають, що не лише приватні господарства, а й реалізація державних програм систематично негативно впливають на довкілля.

Для вирішення конфліктів між економічним, екологічним та соціальним аспектами у сільському господарстві слід розробити відповідні стратегічні документи, які в подальшому будуть основою для розроблення нормативних актів та державних програм підтримки розвитку екологічно безпечної сільськогосподарської діяльності.

Для досягнення сталого розвитку сільськогосподарського сектора України необхідно покращувати, а не руйнувати взаємозв'язки між екосистемами. Результатом таких дій буде збільшення кількісних та якісних потоків послуг від ресурсної бази сільського господарства. Отже, відбудеться взаємовигідне використання ресурсу природним світом та людиною. Крім того, збереження та відновлювання ресурсу можна досягти за рахунок впровадження та моніторингу ефективного використання відновлюваних та невідновлюваних ресурсів, сприяння розвитку біорізноманіття, оптимального використання земельного ресурсу.

Соціальний аспект є невід'ємною складовою сталого розвитку. Зростання добробуту держави зумовлене здоров'ям населення. Сільське господарство пов'язане з впливом на здоров'я людини, тому існує потреба забезпечення поширення знань серед місцевих громад та громадян України про вплив традиційного виробництва на здоров'я.

Таким чином, одним з варіантів вирішення проблеми нераціонального використання земельних ресурсів та виховання в землекористувачів бережного ставлення до природного ресурсу є впровадження у виробництво сільськогосподарської продукції принципів сталого розвитку, що в свою чергу, мотивуватиме сільськогосподарські господарства трансформувати виробничі процеси у дружні до навколишнього середовища технології і тим самим збільшувати вартість свого капіталу.

Висновки. За допомогою правильно визначених орієнтирів розвитку сільського господарства України та застосування комплексної системи дій з реформування ми зможемо досягти позитивних зрушень у сільському господарстві, а саме:

- здійснити організаційно-правові та економічні заходи з впровадження ресурсоощадних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;
- впровадити механізми стимулювання екологічного розвитку сільського господарства, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, водних та інших природних ресурсів;
- сприяти ціноутворенню з урахуванням екологічності продукції;
- створити систему постійного аудиту дотримання технолого-екологічних вимог і стандартів господарювання;

- через систему аграрної спеціальної освіти, консультації сільськогосподарських товаровиробників та дорадчі служби забезпечити ефективність інформації про методи і способи агроекологічної діяльності;
- розробити проект Національного кодексу сталого агрогосподарювання, забезпечити впровадження базових агроекологічних вимог і стандартів та контролю за їх дотриманням як умови надання товаровиробникам бюджетної підтримки;
- нормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації;
- сформувати інформаційний простір для постачання на зовнішній ринок екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Список літератури

1. Зрібняк Л. Я., Льчук М. М. Організація і планування сільськогосподарського виробництва. К.: ЗАТ Нічлава, 2004. – 304 с.
2. Березівський П. С., Михайлюк П. І. Організація прогнозування та планування агропромислового комплексу. Львів: Магнолія плюс, 2006. – 443 с.
3. Нелеп В. М. Планування діяльності аграрних підприємств. К.: Вища школа, 1999. – 365 с.
4. Концепція комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України. 2010р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/kontsepts-ya-kompleksno-derzhavno-programi-reform-ta-rozvitku-s-lskogo-ospodarstva>
5. Писаренко В. М., Писаренко П. В., Писаренко В. В. Агроекологія: Навч. посіб. – Полтава. – 2008. – 255 с.
6. Гаркуша Н. М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. / Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська. – К.: Знання, 2011. – 582 с.
7. Вітвіцький В. В. Управління галузевими системами економічних норм і нормативів в АПК. – К.: Центр "Агропромпраця", 2001. – С. 9 – 22, 149 – 170.
8. Стратегія сталого розвитку України (проект) / Верховна Рада України, 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolabel.org.ua/main-project-strategy1.html>
9. Шубравська О. В. Сталій розвиток агропродовольчої системи України. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2002. – 204 с.

Направления реализации системы реформ в сельском хозяйстве

А. Л. Денега,
Н. Н. Гордиюк

Научно-исследовательский центр "Николаевагропромпродуктивность"

Предложен комплекс действий по реализации системы реформ в сельском хозяйстве, включающий системный анализ, моделирование, использование нормативных систем. Доказано, что определяющую роль в реформировании сельского хозяйства играет его устойчивое развитие.

Direction of realization of the system of reforms is in agriculture

A. Denega,
N. Gordiyuk

"Nikolaevagropromproduktivnost"

In the article the offered complex of actions is for realization of the systems of reforms in agriculture, which includes for itself: analysis of the systems, design, use of the normative systems. It is also well-proven that a determining role in reformation of agriculture is played by steady development.